

ARVIOIJEN ARVIOINTIA

Mirja Tarnanen *Arvioija valokeilassa: suomi toisena kielenä -kirjoittamisen arviointia*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus 2002. 337 s. ISBN 951-39-1264-7.

Mirja Tarnasen väitöskirja *Arvioija valokeilassa: suomi toisena kielenä -kirjoittamisen arviointia* ilmestyi väitöstilaisuuteen mennessä ainoastaan liimasidoksena. Tässä teoksen arvioinnissa käytän viitteissäni liimasidoksen sivunumeroita.

RUNSAASTI ARVIOITAVIA KIRJOITUKSIA

Tutkimus kuuluu suomi toisena kielenä -tutkimuksen alaan soveltavan kielitieteen näkökulmasta. Siinä käsitellään suomi toisena kielenä -kirjoittamisen arviointia. Työn aineisto on koottu 16:n (osassa tapauksista 17:n) arvioijan arvioinneista ja arviointeihin liittyvistä haastatteluista. Arvioitavia kirjoituksia on ollut noin 250:ltä kirjoittajalta, pääasiassa kultakin kolme. Arvioijat ovat arvioineet samat tehtävät kolmeen eri kertaan ja sen jälkeen tarkastelleet ja vertailleet vielä yhdeksää eritasoista tuotosta lähemmin. Näin ollen Tarnanen on käsitellyt valitsemansa aineiston hyvin perusteellisesti usealta eri suunnalta. Hän on vertailullut arvioijien suorituksia keskenään ja käyttänyt vertailussa tilastollisia menetelmiä huolellisesti ja havainnollisesti. Hän on puntaroinut asioita eri kannoilta ja vertailullut monipuolisesti arvioijien näkemyksiä.

Ensimmäisellä arviointikerralla arvioi-

jien oli arvioitava tekstit asteikolla 1–6. Tällöin heidän oli itse määriteltävä asteikon sisältö. Toisella ja kolmannella arviointikerralla käytössä oli tutkijan antama asteikko, jota tässä arvostelussa käsitellään myöhemmin. Näinä kertoina 10 arvioijaa arvioi aina kaikki samat noin 750 kirjoitelmaa, kun taas loput arvioijat arvioivat samat, noin 300 tekstiä noin sadalta kirjoittajalta. Arviointiprosessin asetelma on kuvattu taulukossa 4 työn sivulla 41. Prosessi on hyvin ideoitu, joskin hieman vaikeasti hahmotettavissa. Lopuksi vertaillaan ainoastaan yhdeksää eri kirjoitelmaa toisiinsa. Tässä Tarnanen käyttää psykologi George Kellyn vuonna 1955 kehrittelemää valintaverkkohaastattelua (repertory grid), joka osoittautuu vertailun edetessä hyvin käyttökelpoiseksi metodiksi. Valitettavasti Tarnanen kuitenkin viittaa tärkeään lähteeseensä Kellyyn ainoastaan toisen lähteen kautta. Valintaverkkoahaastattelussa tutustutaan lähemmin aina kolmeen kirjoitelmaan ja pohditaan, mitkä tekijät yhdistävät kaksi niistä ja samalla erottavat ne kolmannelta kirjoitelmasta. Tähän vertailuun voi työn lukijakin aktiivisesti ottaa osaa ja saada käsityksen arvioinnin luonteesta ja arvioijan tuntemuksista.

Työtä vaivaa rakenteellisista syistä tietty toisteisuus, jota tuskin kuitenkaan on mahdollista välttää. Luvussa 1 esitellään

tutkimuksen lähtökohdat, sen jälkeen luvussa 2 tutkimuksen kulku. Luvut 3 ja 4 käsittelevät arviointiin ja kirjoittamiseen liittyvää kirjallisuutta ja sisältävät työn teoreettisen taustan, joka perehdyttää lukijan arviointikäsitteisiin ja -käytänteisiin. Lähimpinä on käytetty pääasiassa anglosaksista testaukseen liittyvää kirjallisuutta, josta suuri osa on ilmestynyt 1990-luvulla, osa aikaisemmin, mutta muutama lähde myös tällä vuosituohannella. Tutkimuksen tuloksiin päästään luvussa 5, noin 100 sivua tutkimuksen kulun esittelyn jälkeen. Näin ei voida välttää toistolta. Lukijahan on teoriakurssin aikana ehtinyt unohtaa tutkimusprosessiin liittyvät käytännön yksityiskohdat. Tarnasen ansioksi on luettava, että hän ymmärtää toiston välttämättömyyden — kuitenkin toisto hieman häiritsee. Tuloluovussa esitellään kaikki kolme arvioijan haastattelua peräkkäin ja asian luonteen vuoksi tässäkin joudutaan toistamaan tiettyjä asioita. Päätelmäluvussa 6 kootaan asiat melko onnistuneesti yhteen.

PITKÄ ARVIINTIKOKEMUS

Tarnanen on pitkään ollut mukana testeihin ja testaukseen liittyvissä tehtävissä, sekä käytännön laatimis-, arviointi- ja koulutus-työssä että testaukseen kuuluvassa tutkimus- ja kehittämistyössä. Hän on myös kirjoittanut asiaan liittyviä artikkeleita, joita on leimannut ennakkoluuloton ja tuore ote. Nyt tarkasteltavana oleva väitöskirja liittyy kiinteästi Tarnasen aikaisempiin tehtäviin. Tarnanen on työskennellyt Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskuksessa ja ollut alusta asti mukana Yleisten kielitutkintojen (YKI) kehittämisessä sekä laajassa EU:n alaisessa kielitaidon arviointia koskevassa hankkeessa (DIALANG).

Tarnasen tutkimuksesta heijastuu arvioinnin laaja ja monipuolinen asiantuntemus ja perehtyneisyys asioihin sekä myös

realistinen suhtautuminen arvioimisen ongelmiin. Tarnanen on pyrkinyt pääsemään perille arvioinnin taustoista ja arvioijien ajattelutavasta. Työ tuokin arviointiprosessin varsin elävästi näkyviin ja osoittaa monissa kohdin eksplisiittisesti mutta usein myös implisiittisesti monia sellaisia asioita, joita ei välttämättä aina tunnusteta. Se paljastaa arvioinnissa piileviä varsin monisyisiä ongelmia. Työ tuo näin ollen erittäin paljon tietoa arviointikoulutukseen. Se tieto on kuitenkin työn laajuudesta ja perusteellisuudesta huolimatta osin ikään kuin poimittava haastateltujen repliikeistä. Uskon silti, että työn tekijä ja muutkin työhön perehtyvät pystyvät myöhemmin hyödyntämään tutkimusta monipuolisesti juuri arviointikoulutuksen tarpeisiin.

Teoksen lähtökohtana on se, että arvioinnissa on kyse monimuotoisesta vuorovaikutuksesta oppijan, tehtävien ja arvioijan välillä. Tästä vuorovaikutuksesta puhutaan jo sivulla 18 ja siihen viitataan yhä uudelleen kautta kirjan (esim. s. 75). Tarnanen ei kuitenkaan aivan konkreettisesti esitä omaa näkemystään vuorovaikutuksen luonteesta. Kiinnostavaa olisi, jos hän toisi esille monipuolisemmin sen, miten arvioija vaikuttaa tekstiin, joka on ollut olemassa jo ennen kuin arvioija näkee sitä. Sivulla 34 viitataan Hamp-Lyonsiin, jonka mukaan olisi syytä pohtia »missä määrin tehtävän haastavuus on tehtävässä itsessään ja missä määrin tehtävän vaikeuden määrittelee tekstin lukija».

Luvussa 4.1.4 käsitellään lyhyesti suomi toisena kielenä -kirjoittamista koskevaa tutkimusta — lyhyesti ymmärrettävästi siitä syystä, että tutkimusta ei kovin runsaasti olekaan. On kuitenkin jo olemassa muuta suomi toisena kielenä -tutkimusta. Siitä ilmenee jossakin määrin erilaisia seikkoja, joita kielenoppija hallitsee; puhutaan sitten pragmatiikasta, edistyneiden oppijoiden kielitaidon puutteista, oppijoiden modaali-

sista ilmauksista jne. Tarnanen ei ole viitanut, saati sitten tukeutunut, näihin. Oletettavaa olisi, että näitä olisi pidetty työn kannalta tarpeellisina — suomen kielihän käyttäytyy monissa kohdin hyvin eri tavoin kuin englanti (vrt. s. 126). Muutenkaan suomenkielisten kirjoittamiseen liittyviin tutkimuksiin, joita on olemassa hyvin runsaasti, ei ole viitattu; toisaalta puhutaan siitä, että kirjoittamiseen liittyy paljon muutakin kuin kielen rakenteet. Miten suomen kielen kirjoittamiskulttuurin omaksumisen tutkimuksen taustana voi olla miltei yksinomaisesti englanninkielistä kirjoittamista käsittelevä kirjallisuus?

Luvussa 4.2.2 pohditaan sitä, kuinka paljon arviointiin liittyy epävarmuutta ja epärationaalisuutta ja toisaalta alitajuisesti »tietoisuus absoluuttisuuden läsnäolosta» (s. 115). Tarnanen kirjoittaakin: »ikään kuin arvioitavalle olisi olemassa yksi ainoa, oikea arvio». Tämä »ikään kuin» on aivan totta, koska jo arvion kirjaaminen ylipäänsä jollakin asteikolla aiheuttaa erilaisia tulkintoja ja suhteutuksia jne. ja tekee niistä ei-absoluuttisia. Seuraavan kaltainen ongelma on siis arvioinnissa aina läsnä: Oppijalla on tietyllä hetkellä tietty absoluuttinen kielitaito, mutta arvioija pystyy havainnoimaan siitä vain hyvin pienen osan. Oppijakaan ei pysty taidostaan — edes halutessaan — osoittamaan kaikkea. Arvioitavana oleva esitelty taito kuvaa siis varsin pientä osaa absoluuttisesta taidosta. Lisäksi pohdittavaksi jää, arvioiko arvioija todella sitä, mitä hän väittää arvioivansa. Työ osoittaa monipuolisesti arvioinnin monisäikeisyyden ja tunnustaa myös edellä esitellyt arvioinnin ongelmat ja suhteellisuuden sekä erityisesti arvioijan inhimillisyyden.

INHIMILLINEN ARVIOIJA

Useissa koulu-, ylioppilastutkinto- ja testarvostelua koskevissa tutkimuksissa on

annettuja arvosanoja vertailtu toisiinsa, mutta ei välttämättä ole selvitetty, mitä arvostelun perusteena on ja minkälaisia arvostellut tuotokset ovat; viime aikojen suuntauksena on kuitenkin ollut laaja-alaisempi perehtyminen arviointiin kokonaisuutena. Tarnasen arviointia koskevassa työssä onkin pyritty pääsemään perille arvioinnin taustoista, arvioijien ajattelutavasta. Tosin, kuten edellä mainittiin, Tarnaselakin on työssään tilastollinen ote ja hän käsittelee hyvin tarkoin annettujen arvosanojen keskiarvoja, mutta tutkimusta varten tehdyt arvioijien haastattelut tuovat olennaisen kvalitatiivisen lisän tutkimuksen kokonaisuuteen. Tuotoksia tutkimuksessa ei ole juurikaan esillä — liitteessä olevat yhdeksän tehtävää antavat kuitenkin lukijalle käsityksen arvioitujen kirjoitusten luonteesta, arvioijan työstä ja arvioitavien kirjoittajien kirjoitustaidosta.

Jo se, että suurin osa arvioijista on arvioinut kaikkien noin 250 kirjoittajan tuotoksia, tekee työstä varsin ansiokkaan. Erinomaisena pidän myös sitä, että työssä ovat kuultavissa aivan konkreettisesti arvioijien äänet. Heidän haastattelujaan on siteerattu runsaasti, joskus useampiakin kertoja. Näin lukija pääsee testaamaan, ovatko Tarnasen tulkinnat arvioijien näkemyksistä hänen mielestään osuvia.

Vertaillessaan töitä arvioijien tehtävänä on valita kolmesta työstä kaksi, jotka saman piirteen osalta eroavat kolmannelta. Tämä tehtävä tuo paljon tietoa arvioijien ajatuksista — useimpien mainitsemat erottavat seikat ovat tekstin sanasto ja tekstin rittämättömyys. Seuraavassa on nähtävänä katkelma kolmesta tekstistä:

Teksti 2: He juoksi tien toiseen puoleen mutta auto tuli ja tappoi kaksi tyttöä mutta kolmas vain rikkoi hanen jälkän. (S. 341.)

Teksti 6: Tuula broke hän: jalka man-

nantina. Hän on nyt sairaalassa. (S. 344.)

Teksti 7: Aamulla Minna taas ajoi polkupyörää työhön. Mutta hän oli niin hajamielinen että lopuksi ajoi polkupyörää autoon, joku tuli vastaanpäin. Onneksi. Hän ei luokattu vakavasti. (S. 345.)

Arvioijan vertailu näistä edellä olevista teksteistä:

tää sanavarasto tietysti yhdistää kakkosta ja seiskaa koska nää pystyy sanomaan paljon enemmän kuin toi kutonen (s. 240).

Sanastoon on viitattu myös seuraavasti:

nää on sanastollisesti monipuolisempia kuin tämä just sen takia että tästä tästä heijastuu näitten sanojen osaava käyttö oikeassa kontekstissa – – (s. 240).

Arvioija esittäytyy lukijalle erittäin inhimillisenä; arvioijakin saattaa olla väsynyt eikä hänkään pidä kaikesta. Hän ei siis pysty suhtautumaan kirjoituksiin neutraalisti (s. 242):

tää vitosteksti jo ällöttää mie en haluais kattoo sitä – –;
tää on musta oikeastaan hauska;
mä inhoon tätä yhtä tekstiä musta tää on tää on jotenkin niin yök mä muistan tän niin hyvin – –;
mua tökkii näissä molemmissa – –.

Tämä on toki tiedetty, mutta arvioijia koskevissa kirjoituksissa pyritään usein esittämään arvioijat neutraaleina arvosanakoneina. Sellaisia he eivät luonnollisestikaan ole, ja emotionaalisen otteen tiedostaminen saattaa tehdä arvioijasta objektiivisemmän kuin emootioiden peittäminen. Myös viireystila saattaa vaihdella:

just näitä ongelmia mistä mä sanoin keskittymiskyky ja just tää epävarmuus siitä että onko ne omat sitte kuitenkin kohallaan tai pysyykö niissä omissa asettamisissaan – – (s. 186);

– – siis semmonen niinku oma uupumusprosessi siis sillai et ku välillä niinku kahelta yöllä korjaat ja välillä johonkin muuhun aikaan ni se niinku se oma viireystila kyllä vaikuttaa ihan selvästi siihen miten niitä kokee (s. 187).

Edellä olen esitellyt kohtia, joissa viitataan arvioijaan inhimillisenä lukijana ja korostetaan arvioijan inhimillisyyttä — varsin oudolta kuitenkin kuulostaa lausahdus sivulla 123: »Yltiöpäisen subjektiivisuuden korostamisessa on siinäkin vaaransa». Eikö tuo sentään ole itsestäänselvyys?

MITÄ ARVIOIJAT ARVIOIDESSAAN ARVIOIVAT?

Eri puolilla teosta on havaittavissa melko jyrkkää kritiikkiä siitä, että arvioijat painottavat rakenteita. Toisaalta kuitenkin olisi kysyttävä, onko tulkinta siitä, että arvioijat painottavat rakenteita, edes täysin oikea. Sivulla 125 viitataan sisältöön ja ymmärrettävyyteen. Näyttäisikin siltä, että arvioijat ovat ensin edellyttäneet implisiittisesti tietyn sisällön ja ymmärrettävyyden ennen kuin he edes pohtivat rakenteita. Tutkijan lienee vain ollut helpompi poimia haastateluista rakenteisiin liittyvät maininnat kuin muut huomautukset.

Taulukot 14–18 (s. 159–) kuvaavat ensimmäisen arviointikierroksen haastattelujen tuloksia. Ensimmäisellä kierroksella arvioijat saivat edellä mainitut kirjoitukset arvioitavakseen ja heitä kehoitettiin arvioimaan näitä kirjoituksia omalla asteikolla 1–6. Arvioijien luomat asteikot Tarnanen kuvaa edellä mainituissa taulukoissa. Nämä ovat valaisevia ja kiinnostavia, mutta niissä on jätetty liian paljon tulkintaa lukijalle. Olisin kaivannut selkeämpää koostetta kuin sivulla 167 oleva yhteenveto. Tein itse yhden koosteen taulukoiden perusteella eivätkä rakenteet siinä nouse etualalle. Tulkin-

tojeni mukaan arvioijien omat asteikot olisivat lähinnä seuraavanlaiset:

Taso 1: suomen kielen sanoja, ei ymmärrettävää

Taso 2: lauseenmuodostusta, melkein ymmärrettävää

Taso 3: koheesiota, fraaseja, taivutusta, ymmärrettävää

Taso 4: selkeä, kaikki alueet aikaisempaa parempaa, aina ymmärrettävää

Taso 5: sävyjä, idiomeja, kuitenkin jonkin verran virheellistä — virheet epäsuomalaisia

Taso 6: konventionaalisia suomalaisia reagointitapoja, sanajärjestyksessä tai muussa sellaisessa vielä jotakin, mistä tunnistaa ei-suomenkieliseksi

Kahdella seuraavalla arviointikerralla arvioijien tuli käyttää sellaista tutkijan antamaa asteikkoa, joka on ensisijaisesti tarkoitettu itse testattavalle niin, että tämä ilman lingvististä terminologiaa osaa asteikosta nähdä, minkälaisia tekstityyppejä hän tietyllä tasolla oletettavasti pystyy kirjoittamaan, ja hänhän itse luonnollisesti tietää, minkälaisia tekstejä hän on elämässään kirjoittanut. Haastatteluissa tutkitut arvioijat kritisoivat arviointiasteikon tekstityypipiluonnetta — erityisesti siksi, että arviotavat tekstit eivät kuitenkaan ole asteikolla mainittuja tekstityyppejä. Tarnasella täytyy olla painavat syyt siihen, että hän käyttää tässä työssä nimenomaan käyttäjakeskeistä tekstityyppiasteikkoa eikä arvioijakeskeistä asteikkoa.

Tarnanen viittaa työssään DIALANG-testaukseen ja perustelee valintansa osittain tällä; toisin sanoen Tarnanen on sitonut itsensä etukäteen tiettyyn muottiin. Näin ollen on hankala jälkikäteen myöskään arvostella arviointiasteikkoa tai tehtävänantoja, joissa kuitenkin olisi huomautettavaa. Toi-

saalta käyttäjakeskeinen asteikko pakottaa arvioijaa itsenäiseen ajatteluun ja antaa tutkijalle uutta tietoa (vrt. s. 262). Olisin kuitenkin kaivannut tarkempia perusteluja ja yleensäkin enemmän pohdintaa siitä, miten arvioijat ylipäänsä voivat onnistua työssään kyseisen asteikon avulla. Tässä työssä korostetaan holistista arviointia, mutta osa arvioijista on kuitenkin koulutettu käyttämään YKIn jossakin määrin analyyttistä asteikkoa. Holistinen arviointi esitellään työssä eräänlaisena ihanteena, mutta toisaalta kuitenkin mietitään, minkälaisia yksittäisiä kriteerejä eri taitotasoilla olevan pitää täyttää. Nämä kriteerit on tietysti arvioijankin tunnettava. Arviointi on tässä suhteessa ylipäänsä luonteeltaan sisäisesti ristiriitaista, mitä ei asiaintilain vuoksi pystytäkään muuttamaan.

Uskon, että Tarnanen on pohtinut runsaasti asteikkoon liittyviä ongelmia. Pohdinnat olisi pitänyt tuoda esille vielä selvemmin myös tutkimuksessa; tosin sivulla 35 Tarnanen esittää jonkin verran kritiikkiä käyttämäänsä asteikkoa kohtaan ja perustelee sen käyttöä. Luvussa 5.2.2.3 arvioijilla on mahdollisuus kritisoida asteikkoa eri puolilta ja esittää siihen tarkennuksia. Arvioijat esittävätkin monenlaisia näkemyksiä. Olisin kuitenkin odottanut, että arvioijat keskitason paisumista valittaessaan olisivat esittäneet toivomuksen nelostason vaatimusten alentamisesta, koska ilmiselvästi asteikko laajeni tasolla 3. Toisaalta arvioijat lienevät turhaan huolissaan siitä, että useat arviotavat osuivat keskitasolle. On näet hyvin todennäköistä, että kyseisenlaisessa ryhmässä on eniten keskitason kirjoittajia.

ARVIINNIN ETIIKKA

Tutkimus nostaa esiin erittäin tärkeän kysymyksen arvioinnin etiikasta. Onhan mahdollisimman oikeudenmukaisen arvostelun

saaminen yksilön kannalta yhteiskunnallisesti hyvin tärkeä asia. Yksilön eteneminen esimerkiksi opinnoissa, mutta myös uralla, riippuu suurelta osin siitä, miten häntä arvioidaan. Jos arviointi on epäoikeudenmukaista ja sattumanvaraista, yksilön oikeusturvaa loukataan. Mikä on yksilön oikeusturva, jos hän joutuu erittäin ankaran tai liian lempeän arvioijan arvosteltavaksi? Tässäkin työssä sama teksti on saattanut saada eri arvioijilta arvosanan jopa vaihteluvälillä 1–5. Pidän erinomaisena, että ainakin väitöstilaisuudessa käsitellyssä tutkimuksen versiossa ovat nähtävänä kaikki arvioijien antamat pisteet liitteen raakadata- taulukoissa. Vaikka arvioijien johdonmukaisuus- ja yhdenmukaisuuskeskiarvot ja arvioinnin hajonnat kertoisivat hyvinkin tasapainoisesta ja yhtenäisestä arvioinnista, on kuitenkin reuna-alueilla arvioitavia, joita ei kohdella tasapuolisesti. Olisi kiinnostavaa nähdä, minkälainen on sellainen kirjallinen tuotos, joka voi saada täysin toisistaan eroavat arvosanat melko kokeneilta arvioijilta. Nämä kysymykset pakottavat myös miettimään jo edellä mainitun arviointikoulutuksen suurta merkitystä. Tarnanen kyllä kiinnittää ongelmaan huomiota, mutta sitä olisi pitänyt käsitellä syvällisemmin. Toinen kysymys on se — mitä Tarnanen eri kohdissa pohtiikin — että yhtenäisessäkin usean arvioijan arvioinnissa kyse voi olla arvioijien samansuuntaisesta puolueellisuudesta, arvion yhdenmukaisesta virheellisyydestä (ks. s. 69).

Arvioinnin pohjalla olevista piirteistä tai tekijöistä Tarnanen käyttää psykologian termiä konstrukt (construct, ks. lukua 5.3). Hyvän kirjoittamisen konstruktien monipuolisessa etsimisessä on työssä päästy pitkälle, vaikka kysymys siitä, mitkä hyvän kirjoittamisen konstruktit vieraalla kielellä kirjoittajalla loppujen lopuksi tarkkaan ottaen ovat, jää osin ratkaisematta; rajanveto natiiviin jää tekemättä — ehkäpä siitä

syystä, että arvioinnissa, joskin kyllä tuoksissa, rajaa ei loppujen lopuksi olekaan.

Tämän tutkimuksen arvosteleva ollu on ollut hyvin monisäikeinen ja sisäkkäinen toimitus: tehtävänä on kirjoittamisen arvioimista koskevan kirjoituksen arvioimista. Sen vuoksi tutkimuksessa itsessään ilmi tulevat kielelliset heikkoudet ovat arvostelijan silmissä nousseet hämmäntäviksi. Lähdeviittaukset taulukoihin sekä kuvioihin liittyvät merkintätavat olisivat kaivanneet tarkennuksia, mutta kaikkiaan taulukot ja kuvat havainnollistavat työtä erinomaisesti. Monet niistä on rakennettu hyvin luovasti ja kekseliäästi, ja ne kuvaavat onnistuneesti juuri sitä, mitä on tarkoituskin kuvata. Toisaalta kuvioiden sisäisten osien nimitykset puuttuvat. Myös väittelijän oma suhde moniin esiteltyihin kuvioihin jää hieman epäselväksi. Lisäksi taulukot jatkuvat epämääräisesti sivulta toiselle.

*

Laajan arviointikokemuksensa perusteella Tarnasella itsellään on varmasti selkeä näkemys siitä, miten kirjoittamista tulee arvioida ja mikä ylipäänsä on kirjoittamisessa tärkeätä. Tarnanen on itse yksi tutkituista 16 arvioijasta. Vaatimattomasti ja rooliaan ujustellen hän ei eksplisiittisesti hyödynnä tätä rooliaan työssään. Tarnasen omat mielipiteet esiintyvät piilossa taustalla; päätelmäluvussakaan hän ei esitä omia näkemyksiään määrätietoisesti. Toisaalta tutkimusta leimaa positiivisella tavalla epävarmuuden tunnustaminen. Epävarmuushan ei ole vältettävissä asiointilojen luonteen vuoksi. Erittäin tärkeänä pidän sitä, että työssä ei missään kohdin edes piilevästi oleteta arvioinnin olevan aukotonta ja täydellistä.

Työn rakenne on hallittu ja aihetta on käsitelty ansiokkaasti sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti. Tällä hetkellä Suomes-

▷

sa on enemmän suomea toisena kielenään kirjoittavia kuin koskaan ennen. On erinomaista, että heidän töittensä arviointia pohditaan vakavasti ja siitä tehdään perusteellista tutkimusta. Mirja Tarnanen on tällä alalla tekemässä urauurtavaa työtä matkalla kohti yhä kannustavampaa, oikeu-

denmukaisempaa ja syvällisempää arviointia. ■

KIRSTI SIITONEN

Fennicum (Henrikinkatu 3)

20014 Turun yliopisto

Sähköposti: *kirsti.siitonen@utu.fi*

PERUSTEOS KIELELLISISTÄ IHMISOIKEUKSISTA

Tove Skutnabb-Kangas *Linguistic genocide in education — or worldwide diversity and human rights?* Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates 2000. 33 + 785 s. ISBN 0-8058-3467-2 (kovak.), 0-8058-3468-0 (pehmeäk.).

Maailman kielten valtaosan uhanalaisuus kohosi 90-luvulla kielentutkijoiden keskeiseksi huolenaiheeksi. Vuonna 2000 ilmestyi englanniksi aiheesta peräti kolme tunnettujen lingvistien kirjaa, Crystalin *Language death*, Nettlein ja Romainen *Vanishing voices* ja Tove Skutnabb-Kankaan nyt arvioitavana oleva teos. Vaikka kaikkien kolmen lähtökohta on sama — huoli kielellisen monimuotoisuuden katoamisesta — painotuksiltaan ja laajuudeltaan ne eroavat paljonkin. Skutnabb-Kankaan kirjassa on eniten aineistoa, ja erityisesti kielelliset ihmisoikeudet ja niiden toteutuminen valtiollisissa koulujärjestelmissä käsitellään perinpohjaisesti.

Kirjassa on oikeastaan kaksi erilaista puolta. Toisaalta se on korvaamaton kokoelma tietoa, joka on hyvin järjestetty erilaisen laatikoitten, tietoisukujen, taulukoitten ja hakemistojen avulla. Toisaalta se voi olla monelle tutkijalle hämmäntävä, jopa epä-mukava lukukokemus: viileän tieteelliseen tyyliin tottunut voi vierastaa kirjoittajan kanta-aottavaa, väliin tunteellista kirjoitustapaa, vaikka kirjan väitteet ankkuroidaan-kin faktoihin. Esimerkiksi Nettle ja Romainen kuvaavat kielten kuolemaa enemmän

siihen hillittyyn tapaan, jota akateemisten tarinoitten kertojilta odotetaan, mutta silti heidän teoksestaan hyötty mielestäni paljon vähemmän lähde- ja tietokirjana.

MITÄ KIELILLE ON TAPAHTUMASSA

Kirjan aloittaa hyvä katsaus maailman kielitilanteeseen (ja »kielen» käsitteen vaikeaan määriteltävyyteen). Skutnabb-Kangas vertailee eri lähteitä esimerkiksi puhujamääristä ja järjestää keräämänsä tiedon selkeästi. Yli puolella maailman puhutuista kielistä on alle 10 000 puhujaa; yli miljoonan puhujan kieliä on alle 5 prosenttia. (Viittomakieliä on tutkittu niin vähän, ettei mitään tilastoja voi esittää.) Suurimpien kielten listan kärjessä on tunnetusti kiina, toisella sijalla englanti, mutta espanja on vääjäämättä ohittamassa sen tai ehkä jo ohittanutkin, kuten verkko-Ethnologue osoittaa.

Jos arvioidaan kaikki alle 100 000 puhujan kielet uhanalaisiksi, vain noin kymmenesosa kielistä on turvassa. Loppujen 90 prosentin voi pelätä kuolevan alkaneen vuosisadan kuluessa, mikä tietäisi keski-